

Luento 2

TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?
TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri
Mikä on simulaattori?
Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

1

Tietokone TTK-91 (4)

- Laitteisto, hardware (HW)
  - suoritin, muisti, väylät, oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
  - käyttöliittymä laitteistoon
  - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
  - luettavampi muoto konekielestä
  - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
  - TTK-91 koneen laitteiston simulaattori
  - symbolisen konekielen kääntäjä
  - graafinen käyttöliittymä, debugger-ympäristö

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

4

Miksi konekieltä?

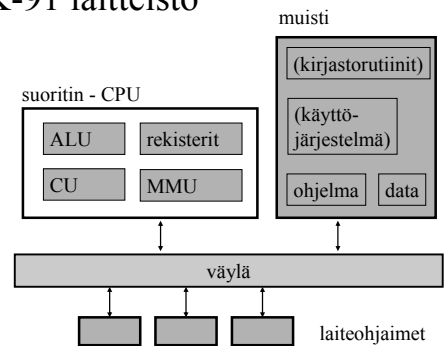
- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
  - kääntäjä kääntää konekielisen lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
  - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielillä

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

2

TTK-91 laitteisto

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

5

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
  - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
  - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
  - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

3

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
  - kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
  - R0 työrekisteri
    - indeksirekisterinä == 0
    - (tietystä tilanteesta R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
  - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
    - tyyppi riippuu rekisterin käytöstä konekäskyssä
  - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
  - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

6

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

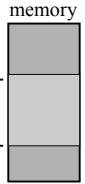
ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
  - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
  - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
  - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
  - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- Muistiinviittausrekisterit
  - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
  - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Ohjelman käytössä oleva muistialue
  - vain tähän alueeseen voi viitata (koodi, data)
  - BASE - muistisegmentin alkuosoite
  - LIMIT - muistisegmentin koko
  - kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
  - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

TTK-91 Tilarekisteri SR ⁽³⁾

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
  - virhetilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
  - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
  - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
  - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
  - etuoikeutettu tila: kaikki muistialueet, kaikki käskyt
  - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

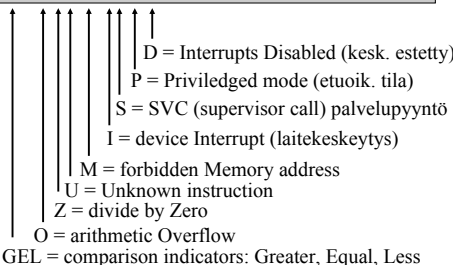
TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
  - montako bittiiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
  - konekielessä
  - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

32 bittiiä (kunkin arvo 0 tai 1)

SR: GEL OZUM IS P D ????????

TTK-91 tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
  - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
  - liukulukuja
  - merkkejä
  - totuusarvoja
  - ...

TTK-91 käskytyypit

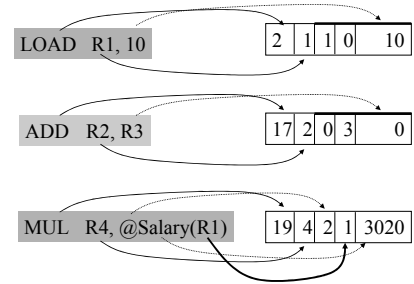
- Aina 2 operandia itse käskyssä
  - aina ei molemmilla ole merkitystä
    - JUMP vain yksi operandi, hypyn osoite
    - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittiä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
  - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos rekisteriin
  - korvaa 1. operandin arvon!

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

13

Symbolinen konekieli vs. konekieli (3)

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

16

Symbolinen konekieli (7)

Loop	Add	R4,	@Taulu(R1)
VIITE	OPER	R _j ,	M ADDR(R _i)
- Ri = indeksirekisteri
 ADDR = osoiteosa tai vakio
 M = 2. operandin tiedon osoitusmoodi
 R_j = 1. operandina oleva rekisteri ja tulosrekisteri
 OPER = käskyn symbolinen nimi, opcode
 VIITE = käskyn (symbolinen) osoite
- Suora vastaavuus konekieleen
    - yksinkertainen assembler-käännös

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

14

Tiedon osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
  - osoitusmoodi `LOAD R1, @Field1(R3)`
    - = vakio [+ rekisterin arvo]
    - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
    - @ epäsuora viite muistiin
  - sulkumerkit rekisterin ympärillä
    - ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
    - sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa
  - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
    - indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

17

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
  - viite = muistiosoite
  - operaatiokoodi eli opcode = vakio
  - osoitekentän symboli = vakio tai muistiosoite
    - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!
- Kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT-1]
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
  - konekielessä 3 moodia
    - vakio (tieto konekäskyssä)
    - indeksoitu, epäsuora indeksoitu (tieto muistissa)
  - symbolisessa konekielessä 8 moodia
    - helpottavat ohjelmointia
    - toteutettu konekielen 3 moodin avulla

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

15

Indeksointi (2)

- `LOAD R4, =Tbl(R3)`
- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): `EA = Tbl + (R3) = 201`
  - Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
    - ”=”: 0 kpl `R4 ← 201` (vakion käyttö)
    - tyhjä: 1 kpl `R4 ← Mem[201] = 11`
    - ”@”: 2 kpl `R4 ← Mem[ Mem[201] ] = Mem[ 11 ] = 300`
- pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen ⇒ 1 kpl
STORE käsky ⇒ 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

18

TTK-91

loogiset operaatiot ⁽⁴⁾

- NOT, AND, OR, XOR

- kaikille 32 bitille
- yksi bitti kerrallaan


```
LOAD R1, =12 ; R1 = 000...000 1100
LOAD R2, =5 ; R2 = 000...000 0101
```

```
AND R1,R2 ; R1 = 000...000 0100
OR R1,R2 ; R1 = 000...000 1101
XOR R1,R2 ; R1 = 000...000 1001
NOT R1 ; R1 = 111...111 0011
```

TTK-91 muut käskyt

- NOP

NOP

- No OPERATION, tyhjä käsky, älä tee mitään
- varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittia)
- suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

TTK-91

bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR

- siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
- täytä nolilla

```
LOAD R1,=5 ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1,=1 ; R1 = 000...000 01010 = 10
```

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

```
LOAD R1,=5 ; R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1,=1 ; R1 = 000...000 00010 = 2
```

TTK-91 assembler

kääntäjän ohjaukset ⁽⁴⁾

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä **Sata EQU 100**
- EQU - Equal **LOAD R1, =Sata**
– antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant **X DC 50**
– varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
– esim. muuttujan tai ison vakion määrittely **LOAD R1, X**
- DS - data segment **Tbl DS 200**
– varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
– alkuarvot ovat epämääräisiä! **LOAD R3, Tbl(R1)**
– esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

TTK-91

kontrollin siirtokäskyt ⁽⁶⁾

- JUMP

JUMP Loop

- COMP

COMP R3, =27 COMP R2, X

- asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G

- JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE

- perustuu tilarekisterin tietoon eli **JGRE Loop**
viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn

- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS

- perustuu annetun rekisterin arvoon **JPOS R1, Loop**

- CALL, EXIT

(käsitellään myöhemmin)

- SVC

SVC SP, =HALT ; ohjelman suoritus päättyy

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

hello.k91

```
X DC 13
Y DC 15
```

```
MAIN LOAD R1, X
      ADD R1, Y
      OUT R1, =CRT
      SVC SP, =HALT
```

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

sum.k91

```
; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki
Luku DC 0 ; nykyinen luku, alkuarvo 0
Summa DC 0 ; nykyinen summa, alkuarvo 0

Sum IN R1, =KBD ; ohjelma Sum alkaa käskystä 0
STORE R1, Luku
JZER R1, Done ; luvut loppu?

LOAD R1, Summa ; Summa <- Summa+Luku
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa ; summa muuttujassa, ei rekisterissä?

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa ; tulosta summa ja lopeta
OUT R1, =CRT
SVC SP, =HALT
```

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

31

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 instructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (CC) EIP = name; EIP = 128 \$ name < EIP + 128
JMP name	(EIP = NAME);
CALL name	SP = SP - 4; M[SP] = EIP + 5; EIP = name;
MOVW EBX,EDI + 45	EBX = M [EDI + 45]
PUSH ESI	SP = SP - 4; M[SP] = ESI
POP EDI	EDI = M[SP]; SP = SP + 4
ADD EAX,#6785	EAX = EAX + 6785
TEST EAX,#42	Set condition codes (flags) with EDX & 42
MOVSL	M[EDI] = M[ESI]; EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

34

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori (7)

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käänнос ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
  - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

32

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT, W2000)
  - laitoksen koneissa
  - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
  - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
  - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
 Esim: c:\windows\command\edit.com
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
  - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

13.1.2003

Copyright Teemu Kerola 2003

33